

**Examensarbete i fördjupningsämnet
Svenska och lärande
15 högskolepoäng, avancerad nivå**

**Läslistans bilderböcker:
En tematisk och formmässig
undersökning av berättande och
illustrationer**

*Picturebooks from the Reading List: A Thematic and Structural
Investigation of Storytelling and Illustrations*

Ema Zaphf

Grundlärarexamen med inriktning mot arbete i årskurs F-
3, 240 högskolepoäng
GL Svenska Examensarbete i fördjupningsämnet, 15hp

Examinator: Karin Jönsson
Handledare: Emma Tornborg

Slutseminarium 2025-03-25

Förord

Jag vill börja med att uttrycka mitt djupa tack till min handledare, Emma Tornborg. Utan din ovärderliga hjälp och ditt stöd hade detta examensarbete aldrig blivit genomfört. Du har trott på mig från början och varit ett ständigt stöd under hela processen. Din vägledning har inte bara gett mig de verktyg jag behövt för att genomföra arbetet, utan också uppmuntrat mig att sträva efter högsta kvalitet.

Jag är mycket tacksam för ditt tålamod, din kunskap och din vilja att alltid vara där för att ge mig feedback och hjälp, oavsett utmaningarna jag stött på. Din förmåga att inspirera och motivera har haft en stor betydelse för mig, och jag är evigt tacksam för att ha fått möjlighet att arbeta tillsammans med dig.

Jag vill också uttrycka mitt varmaste tack till min son Henry, som har varit min trogna följeslagare genom hela processen av att läsa och analysera bilderböckerna. Tack för att du, med samma passion som jag, delar min kärlek till dessa böcker och för att du generöst delar med dig av dina kloka och insiktsfulla observationer. Din närvaro och dina tankar har varit en källa till glädje och inspiration.

Abstrakt

I uppsatsen valdes tolv bilderböcker ut från läslistan för grundskolan som är framtagen av Skolverket och Kulturrådet. Dessa analyseras med hjälp av bilderboksanalys. Begreppen som använts är ikonotext, metafiction, hemma- och bortasida, intrakoniska texter och pageturner. Syftet med analysen är att undersöka vilka dominerande teman som finns i det urval av bilderböcker som jag gjorde. Slutsatsen är att teman som barn i stor utsträckning kan relatera till som längtan efter gemenskap, sorg och bearbetning och läsningens magi är dominerande. Dessa teman gestaltas oftast genom användandet av de stilistiska begreppen ovan. Vidare ser jag likt Kulturrådet och Skolverket ett behov av att hitta fler ingångar att inte bara läsa texten utan även förstå dess ikonotextuella betydelse.

Nyckelord: *Bildanalys, bilderböcker, hemma- och bortasida, ikonotext, intrakoniska texter, läslistan, metafiction, teman*

Innehållsförteckning

Inledning.....	6
Syfte och frågeställning.....	8
Teoretiska perspektiv.....	9
Begrepp.....	9
Ikonotext.....	9
Metafiktion.....	9
Pageturners.....	10
Intrakoniska texter.....	11
Hemmasida och bortasida.....	11
Tidigare forskning.....	13
Metod och material.....	15
Textanalytisk metod och tematisk analys.....	15
Tillförlitlighet och validitet.....	16
Etiska principer.....	17
Urval och avgränsningar.....	17
Material.....	18
Alla går iväg.....	18
Blå Ugglan.....	18
Frekes fot.....	18
Förr i tiden i skogen.....	19
Ingen utom jag.....	19
Jag gör dig frisk, sa lilla Björn.....	19
Jag och alla.....	19
Mitt bottenliv- Av en ensam axolotl.....	20
Presenten.....	20
Sagan om det röda äpplet.....	20
Såret.....	20
Vem ska trösta knyttet.....	21
Resultat och analys.....	22
Teman.....	22
Längtan efter gemenskap.....	22
Sorg och bearbetning.....	28

Läsningens magi.....	32
Slutsats och diskussion.....	39
Metodkritik.....	42
Förslag till fortsatt forskning.....	43
Bilaga.....	44
Bilaga 1.....	44
Referenser.....	45

Inledning

“En barndom utan böcker, det vore ingen barndom. Det vore att vara utestängd från det förtrollade landet, där man kan hämta den sällsammaste av all glädje.”

Astrid Lindgren, Om läshunger, ur Vi husmödrar 1956:10

Detta citat av en av Sveriges mest kända barnboksförfattare är än idag lika relevant som det var 1956. Läsning i skolan har varit ett väl omdiskuterat ämne inom både skola, regering och media. Siffror från PIRLS (Skolverket, 2023) som visar att svenska elevers läsförmåga blir sämre har väckt starka reaktioner och engagerat många. På uppdrag av regeringen har Skolverket i samarbete med Kulturrådet tagit fram läslistor för skolans olika åldrar. Skolverket skriver att det övergripande målet med läslistorna är att de ska fungera som ett stöd för förskolelärare och lärare i arbetet med att få fler barn och unga att bli intresserade av att läsa skönlitteratur. Läslistorna ska även bidra till att man samtalar mer om varför vi läser i skolan och hur skönlitteratur kan bidra till olika syften i skolan (Skolverket 2024, s.7). I sin redovisning av regeringsuppdraget betonar Skolverket och Kulturrådet (Skolverket 2024, s.3) att barn blir läsare långt innan de knäcker läskoden och likt Lindgren framhåller de hur litteratur kan bidra till hisnande läsupplevelser. De pekar också på att barn och unga kontinuerligt behöver upptäcka litteraturens magiska plats för att de ska fortsätta läsa genom hela livet. Min erfarenhet är att läsning bidrar till många delar i ett barns liv. Genom litteraturen kan de utforska identiteter, nya platser, olika perspektiv, höga och låga känslor och mycket mer. Allt detta ger barnen en värld att både ensamma och tillsammans med andra röra sig in och ut ur där bara fantasin sätter gränserna.

Under min VFU på utbildningen genom åren har det blivit väldigt tydligt att alla elever inte har samma förutsättningar och tillgång till skönlitteraturen via hemmet. Jag stötte på många elever som inte alls läste hemma och där läsläxan prioriterades bort på grund av att föräldrarna inte hade tid eller ork. Det blev väldigt tydligt för mig att skolan har ett viktigt kompensatoriskt uppdrag (Skolverket, 2022). Vidare skriver Skolverket att läsfrämjande behöver bedrivas på hela skolan men att svenskämnen bär på ett särskilt ansvar för barns läsning av skönlitteratur (Skolverket 2024, s.13). Genom min analys av de olika teman som lyfts fram i ett urval av böckerna från läslistan för grundskolan och hur de gestaltas kan man

på ett tydligare sätt som lärare få en förståelse och stöd för hur böckerna kan användas i den egna praktiken. Det är alltid viktigt för lärare att göra sig bekanta med skönlitteraturen de väljer att lyfta fram och läsa eftersom detta har en inverkan på elevers intresse för läsning (Skolverket 2024, s.3). Vidare betonar Maria Nikolajeva och Carole Scott (2006, s.2) att bilderböcker liksom andra konstformer har sina egna regler och konventioner. Är vi inte bekanta med dessa går vi miste om verkens mer djupgående betydelse. Läslistorna (Kulturrådet & Skolverket, 2024) är det som lyfts fram från både regeringen och Skolverket som ett viktigt stöd för lärare i undervisningen och genom att de lyfts fram är det relevant att analysera närmre de temana och hur dessa gestaltas i böckerna.

En viktig aspekt som inte bör bortses från är att skolan alltid påverkas av politiska beslut. Därmed blir även de teman och ämnen som lyfts fram och det urval som görs ett budskap som säger något om den tid vi lever i just nu. När man gör ett urval av text finns det alltid en tanke med vilka budskap som får företräde. Böckerna är utvalda av någon för någon och har ett syfte. Även om läslistorna inte är obligatoriska sänder de en signal om vad som är viktigt. Listornas urval blir normerande eftersom stora samhällsaktörer som Skolverket, Kulturrådet och Regeringen står som avsändare. Därför är det ytterst viktigt att vi som lärare inte intar en passiv roll när nya råd som påverkar vår undervisning presenteras för oss. Mitt bidrag utgår ifrån att det är viktigt att även det som kommer från myndighetshåll och läggs fram för lärare att använda sig av granskas.

Syfte och frågeställning

Syftet med detta arbete är att undersöka vilka dominerande teman som finns i ett urval av bilderböckerna från läslistorna för F-3 och hur dessa gestaltas. Läslistorna är en samling av rekommenderade böcker som tagits fram av Skolverket i samarbete med Kulturrådet. Läslistorna är inte obligatoriska utan tänkt som stöd i arbetet med att främja läsning. De är framtagna utifrån direktiv från regeringen vilket sänder en signal om att de är viktiga att arbeta med i skolan. Vilka böcker lyfts fram och vad är deras centrala budskap? Valet att analysera ett urval av bilderböcker baseras på Lars Furulands myntade uttryck, att bilderboken utgör ”barnets första möte” med ordkonst och bildkonst (Rhedin 2001, s18), vilket cementerar bilderbokens centrala roll. Bilderböckerna som analyseras är riktade till lågstadiet specifikt förskoleklassen och årskurs 1.

- Vilka teman är dominerande i de valda bilderböckerna?
- Hur gestaltas dessa teman i de valda böckerna?

Teoretiska perspektiv

Arbetet utgår från bilderboksteori. Bilderboksteori är ett forskningsfält inom barnlitteratur och litteraturvetenskap som undersöker hur bild och text samverkar för att skapa mening i bilderböcker. Studien utgår främst från den bilderboksteori som arbetats fram av Ulla Rhedin och Maria Nikolajeva då dessa anses vara pionjärer inom bilderboksforskningen och har fokuserat på bilderböckernas formmässiga aspekter. Jag kommer att undersöka hur de stilistiska begreppen jag redogör för nedan används för att framhäva verkens tematik. Nedan redogör jag för centrala begrepp.

Begrepp

I min analys av bilderböckernas ikonotext kommer ett antal begrepp att användas. Dessa begrepp kommer att definieras och förklaras nedan. Begreppen kommer användas för att analysera bilderböckernas ikonotext på ett varierat och djupare plan.

Ikonotext

Begreppet ikonotext introducerades inom nordisk litteraturforskning av Kristin Hallberg 1982. Begreppet syftar till ett textbegrepp för bildsatt text. Hallberg ser ikonotexten som bilderbokens egentliga text och syftar på att denna uppstår ur interaktionen mellan bilderbokens båda semiotiska system dvs bild och text (Hallberg 1982, s.165).

Begreppet kommer användas för att beskriva hur text och bild gemensamt skapar mening.

Metafiktion

Begreppet metafiktion utgår ifrån att göra läsaren medveten om det rör sig om en form av fiktion. Nikolajeva och Scott (2006, s.220) beskriver det som ett stilistiskt grepp (stylistic device) som är avsedd att bryta illusionen av ”verklighet” i en text och i stället förstärka det faktumet att det är fiktion. Detta kan göras på flera olika sätt skriver hon. Det vanligaste sättet i bilderböcker är att man tilltalar läsaren direkt med tex. en direkt fråga eller uppmaning.

Metafiktion kan även användas genom mer subtila sätt skriver Nikolajeva och Scott (2006, s.227) bland annat genom att tillföra historien ett element som vanligtvis inte finns med i böcker. Emma Virke (2023) använder sig exempelvis av ett hål på baksidan av sin bok *Presenten* för att signalera att läsaren kliver ut ur den fiktiva världen boken skapat och tillbaka ut i läsarens verkliga värld. Nikolajeva och Scott (2006, s.221) skriver att fler och fler bilderböcker använder sig av metafiktion där till och med vissa författare gjort det till sitt kännetecken. Nikolajeva (2000, s.79) beskriver även olika typer av layout och hur dessa kan skapa en distans mellan betraktaren och bilden. På detta vis understryks bildens fiktiva karaktär.

Begreppet kommer användas i analysen för att lyfta hur författarna använder sig av metafiktion för att rikta sig till läsaren direkt och hur detta skapar olika nivåer i läsandet. Genom användandet av metafiktion suddas gränserna för läsaren ut mellan verklighet och fiktion.

Pageturners

Nikolajeva och Scott (2006, s.152) beskriver pageturners som en detalj i en bilderbok. Den kan vara verbal eller visuell med målet att göra att läsaren ska vilja vända blad för att se vad som händer härnäst. Meningen med detaljerna som utgör en pageturner är att göra läsaren mer indragen i boken. Detta är romanens cliffhangers motsvarighet i bilderböcker, det vill säga det är en detalj som är spännande och oavslutad som får läsaren att vilja fortsätta. En vanlig användning av verbala pageturners är de som oftast förekommer i flik-böcker alternativt en fråga som besvaras på nästkommande sida och därmed för läsaren framåt. Visuella pageturners förekommer ofta genom ett sökande. Karaktärerna kan vara ute och söka efter något och eller någon. Nikolajeva och Scott (2006, s.152) skriver att det även i många bilderböcker återfinns symmetriska pageturners där verbala och visuella pageturners upprepar varandra. De lyfter även att visuella pageturners är mer spännande eftersom de kräver mer uppmärksamhet från läsaren och att det flesta bilderböcker använder sig av denna teknik.

Pageturners är ett av huvudbegreppen som lyfts fram i analysdelen. Detta är ett av de mest framträdande sätten som bilderboksskaparna använder för att skapa spänning och driva berättelserna framåt. Genom att studera pageturners i bilderböckerna upptäcker man detaljer som annars lätt hade missats. Detta sätt att kommunicera i bilder skapar ett starkt driv för läsaren att bläddra vidare och är grundpelare i vad som driver en läsare framåt i böckerna.

Intrakoniska texter

Intrakoniska texter är text som gömmer sig inne i bilden. Detta kan vara allt från enstaka ord till hela meningar. Nikolajeva och Scott (2006, s. 73) myntar begreppet i sin bok *How picturebooks work* (2006) och syftar på de texter som ibland återfinns i bilderböcker som inte utgör en del av berättelsen men på något sätt kommenterar eller säger emot den primära verbala berättelsen. Hon vill med detta belysa att som läsare kan man tro att dessa inte har någon betydelse men Nikolajeva och Scott (2006, s.73) menar på att det sällan är någon detalj i en bild som saknar betydelse. När en konstnär valt att sätta in ord i en bild tycker hon att man måste fundera på vad dessa ord bidrar till.

I analysdelen och diskussionen kommer intrakoniska texter att lyftas och analyseras för att försöka förklara vad de tillför berättelsen. De utgör inslag i böcker som kan bidra till samtal om vad valet och placeringen kan betyda för primärhistorien.

Hemmasida och bortasida

Nikolajeva och Scott (2006, s.151) lyfter samspelat mellan den högra- och den vänstra sidan i bilderböcker. Hon poängterar att om det inte är en enda sammanhängande bild så finns det olika möjligheter för relationen mellan vänster- och högersidan. Begreppet hemma- och bortasida hämtar Nikolajeva och Scott (2006, s.151) från Rhedin (2001). Rhedin har föreslagit att den vänstra sidan kallas för hemmasidan och representerar den trygga sidan medan bortasidan som finns på höger sida representerar det otrygga/äventyrssidan. Denna princip förekommer även i bilderböcker där det finns en bild per sida, även om detta inte är så vanligt i moderna bilderböcker, där bilden oftast täcker hela uppslaget. Detta är ingen regel betonar Nikolajeva och Scott (2006, s.151) men är ett väl använt sätt att etablera en situation på vänstersidan medan högersidan utvecklar eller rent av helt förändrar den. Vänster

signalerar trygghet och höger signalerar faror och spänning. Nikolajeva och Scott (2006, s.151) skriver att en skicklig bilderboksmakare utnyttjar detta för att skapa spänning och förmedla rörelse, tid och kausalitet. Detta medför en rörelseriktning från vänster till höger och är tätt sammankopplat till hur vi i vår kultur läser.

I min analys kommer jag att använda mig av begreppet hemma- och bortasida när jag analyserar bilderna. Detta gör jag för att skapa en förståelse för hur författarna använt sig av hemma- och bortasida som en del av spänningsskapandet. Många gånger är samspelet mellan hemma- och bortasida tätt sammankopplat med användandet av pageturners vilket blir framträdande i den analys som utförts.

Tidigare forskning

Den forskning som tidigare gjorts på bilderböckers teman har haft stort fokus på att analysera och undersöka teman som berör marginaliserade grupper i samhället bland annat flyktingar, funktionsvarierande, asiatiskamerikanska kvinnor och hbtq-personer. Med sökord som content analysis, picture books, themes har resultatet i stor utsträckning handlat om ovan nämnda teman. Därför har jag valt att inkludera i den tidigare forskningen även de formrelaterade begreppen metafiction och pageturner då dessa kommer spela en betydande roll i den analys av bilderböcker jag kommer att göra, för även om de inte i sig själva utgör teman så används de för att gestalta dem i bild och text. Den befintliga forskningen analyserar oftast separata delar genom att man valt ett fokusområde som tex metafiction. Den tidigare forskningen som valts ut skapar även en helhet tillsammans. Eftersom ingen enskild forskning kunde relateras till det analysarbete jag genomför valdes olika artiklar som kompletterade varandra för att skapa en helhet. Det som bör noteras är att många av artiklarna är baserade på och använder sig utav Nikolajevas bilderboksteori. Mitt bidrag till forskningen är att analysera mina valda böckers teman och i viss mån formen som dessa teman gestaltas med hjälp av.

Den första artikeln som valdes ut är Elina Drukers (2018) som ger en överblick över den svenska bilderboksforskningen. Artikeln lyfter fram de olika inriktningarna som forskare valt att fokusera på. Druker visar att forskningen inbegriper allt från bilderboksmediets historia och det komplexa förhållandet mellan text och bild till försök att utveckla bilderboksteoretiska ramverk. Ytterligare en framträdande inriktning är att undersöka vad som händer i läsupplevelsen och hur bilderböcker kan utveckla barns läsfärdighet. I Miriam Martinez och Janis Harmin (2012) artikel undersöker de hur text och bild samspelar i framställningen av karaktärerna, handlingen, miljön och stämningen. De valde ut 30 böcker för äldre barn och 30 böcker för yngre barn (förskola upp till 8år). Deras resultat visar att illustrationerna i böcker för den yngre gruppen spelade en större roll i utvecklandet av miljön och händelseförloppet bland annat. Detta resultat pekar på att förståelsen kan förbättras genom en undervisning som fokuserar på samspelet mellan bild och text. Vidare undersöker

Lissi Athanasiou-Krikelis (2020) mer än 40 metafiktiva bilderböcker och föreslår en typologi baserat på deras narrativa egenskaper. De lyfter att metafiktiva bilderböcker till skillnad från vuxenmetafiktion är självreflexiva på dubbla nivåer: både den verbala och visuella. Artikeln identifierar fem olika typer av metafiktiva bilderböcker. Den skiljer sig också från andra vetenskapliga arbeten då dessa i första hand har fokuserat på enskilda texter medan denna studie syftar till att skapa en teori om metafiktion baserat på texternas narratologiska kvaliteter. Likt Athanasiou-Krikelis (2020) fokuserar Eva Gressnich (2012) på ett formrelaterat begrepp. Detta genom att fokusera på 30 bilderböcker där man analyserar hur författaren har använt sig av *pageturners*. Analysen visar att olika författare använder olika mycket *pageturners*. I vissa böcker framkom det endast ett eller ett par olika sätt att få läsaren att vända sida med hjälp av *pageturners* medan andra använde sig av hela sekvenser som i vissa fall var återkommande sida efter sida. Det vanligaste sättet att använda sig av *pageturners* i text visade sig vara *split questions – answers* och *split sentences* dvs fråga på ena sidan och svar på andra alternativt att halva meningen först presenteras och sedan andra halvan på andra sidan. Vidare visade sig ett liknande upplägg i bild där man avbildade en halva på en sida och sedan andra halvan/hela bilden på andra sidan. Även bilder på dörrar var ett vanligt sätt att rita *pageturners*. Avslutningsvis kompletteras den tidigare forskningen med Emma Tornborg (2020) som undersöker förhållandet mellan estetik, didaktik och antropocentrism (människocentrering) och hur litteratur, särskilt poesi, kan skapa en mer hållbar världsåskådning genom att sätta fokus på människans relation till naturen. I sitt kapitel utför Tornborg bland annat en diktanalys av Ulf Starks diktsamling *Djur som ingen sett utom vi* (2016) som illustrerats av Linda Bondestam. Tornborg lyfter hur litteratur kan användas som ett verktyg för att stärka barn och ungdomars förmåga att tänka kritiskt kring hållbarhet och miljöfrågor.

Metod och material

I denna studie används en textanalytisk metod för att undersöka hur ett urval av bilderböcker från Skolverket och Kulturrådets läslista för F-3 gestaltar olika teman.

Textanalytisk metod och tematisk analys

I studien används en textanalytisk metod för att undersöka hur bilderböckerna förmedlar centrala teman såsom identitet och känslor. Enligt Pär Widén (2009, s.195) syftar textanalys till att systematiskt tolka och förstå en texts innehåll genom att granska dess språk, struktur och budskap i relation till sitt sammanhang. I denna studie innebär det att både text och bild analyseras för att identifiera mönster i hur berättelserna gestaltar olika ämnen. Utöver textanalysen tillämpas även en tematisk analys enligt Virginia Braun och Victoria Clarke (2006). Genom att organisera materialet i återkommande teman blir det möjligt att urskilja övergripande mönster i böckernas berättande. Denna metod är särskilt användbar eftersom den inte enbart fokuserar på enskilda verk utan även ger en bredare förståelse för de gemensamma teman som bilderböckerna belyser. Genom att kombinera textanalys med tematisk analys får studien en både detaljerad och strukturerad undersökning av böckernas innehåll. På så sätt kan den visa på både unika och återkommande sätt som litteraturen förmedlar betydelser till sina läsare.

Den kvalitativa textanalysen härstammar från den hermeneutiska tolkningstraditionen. Hermeneutik kommer från grekiskan och betyder ungefär att tolka (Widen 2009, s.195). Därmed utgör hermeneutiken en utgångspunkt för att läsa, förstå och skapa mening ur text. Detta kan göras antingen med ett fokus på textförfattarens avsikt eller en läsares tolkning av denna text (Widen 2009, s.195). Det finns därmed några grundläggande riktlinjer för hur en texttolkning kan göras. Widen (2009, s.195) lyfter tre olika analytiska dimensioner som kan ställas i förgrunden. Den första utgår ifrån att man analyserar vad textförfattarens avsikt är med texten. Den andra dimensionens fokus är på textens form och innehåll. Det innebär att man frångår textförfattaren och utgår ifrån texten. Där fokuserar man på dess språkliga, litterära och innehållsliga innebörd. Slutligen innebär den tredje dimensionen att man tolkar

vilken innebörd texten får i relation till ett sammanhang utanför själv texten. Widen (2009, s. 195) betonar att i en kvalitativ textanalys måste man därför klargöra vilken eller vilka dimensioner som analysen bygger på. I min studie kommer jag använda mig av den andra dimensionen där ikonotextens form och innehåll står i fokus i de analyser jag gör och delvis utav den tredje dimensionen utifrån läslistornas roll.

Eftersom studiens valda metod är en kvalitativ textanalys kommer jag att analysera mitt empiriska material på djupet. Materialet som valt är ett urval av bilderböcker från Skolverkets läslista för grundskolan (2024). Läslistan för grundskolan har sedan analyserats utifrån den andra dimensionen där ikonotexten varit i fokus även om den tredje dimensionen berörs delvis genom läslistornas aktualitet (Widen, 2009). Alan Bryman (2011, s.505) skriver att kvalitativt inriktad innehållsanalys sannolikt är det vanligaste tillvägagångsättet när det kommer till att utföra en kvalitativ analys av dokument. Fokus ligger på ett sökande efter bakomliggande teman i det material som analyseras. Därför var denna typ av analys intressant för mig att använda då mitt fokusområde är att se vilka teman bilderböckerna lyfter fram och hur dessa gestaltas. Studien har därmed en hermeneutisk ansats. I detta kapitel kommer urvalet som ligger till grund att presenteras. Vidare redogör jag för studiens genomförande, validitet och reliabilitet samt de forskningsetiska resonemangen.

Tillförlitlighet och validitet

Runa Patel och Bo Davidson (2019, s.134) skriver att validitets-begreppet inom kvalitativa studier syftar på hela forskningsprocessen. Begreppen validitet och reliabilitet är tätt sammanflätade och forskare brukar använda validitet som ett samlat begrepp för både delarna (s.134). Författarna lyfter även att god validitet i kvalitativa studier genomsyrar processens samtliga delar. En hög validitet kopplas till trovärdighet: har forskaren lyckats skaffa underlag för att göra en trovärdig tolkning. Detta menar jag att jag gör genom att tydligt visa på framträdande teman och förankra de teoretiska begreppen i mina analyser. Bryman (2011, s.352, 354) skriver, likt frågan om reliabilitet, att frågan om validitet nästan alltid innebär konnotationer som är kopplade till mätning. Då det för kvalitativa forskare inte är mätning som är det främsta intresset blir frågan om validitet ofta en ickefråga för sådana undersökningar. Eftersom jag utför ett tolknings- och analysarbete av det valda materialet så

kan man inte generalisera resultaten till skillnad från ett kvantitativt resultat. Bryman (2011, s.368) hävdar att kvalitativa undersökningar ofta är ostrukturerade och även ofta är beroende av forskarens egen uppfinningsrikedom. Eftersom det är forskaren själv som är det viktiga redskapet vid datainsamlingen och det urval som görs är många gånger utifrån dennes intresse, går det sällan att göra direkt reproduktion av en viss undersökning. Dock kan jag genom att vara öppen och transparent i min redovisning av teori och material möjliggöra att andra kan komma fram till liknande slutsatser om de utgår ifrån samma frågeställningar, teorier och material. Genom att lyfta fram en tydlig frågeställning och begrepp som används för analys av ikonotexten stärks validiteten.

Etiska principer

Eftersom jag har valt att genomföra en textanalys, finns det inga etiska principer att beakta, då jag inte samlat in några personuppgifter.

Urval och avgränsningar

Jag valde att fokusera på de läslistor som Skolverket och Kulturrådet (Skolverket, 2024) tagit fram utifrån ett direktiv från regeringen. Dessa listor är framtagna som stöd för lärare och de betonas att lärare i svenska bär på ett stort ansvar för elevers läsning och intresse för böcker. Efter att ha valt att fokusera på läslistorna valdes läslistan för F-3 ut. Läslistan för grundskolan gick igenom i sin helhet först. De böcker som valdes ut i första hand var bilderböckerna. ABC- böckerna, novellerna och poesi valdes bort. Sedan valde jag att utgå ifrån ett bekvämlighetsurval (Bryman 2011, s.194). Bryman beskriver detta som ett urval baserat på det som råkar finns tillgängligt för forskaren. I detta fall handlar bekvämlighetsurvalet om att ett visst urval av böcker fanns tillgängliga för mig att använda mig av inom en bestämd tidsram (s.195). Detta gjordes genom att alla bilderböcker som fanns på läslistan för grundskolan markerades och därefter jämfördes dessa med vilka som fanns tillgängliga att låna på Malmö stadsbibliotek och på Malmöuniversitets bibliotek. De flesta böcker var utlånade och behövde därmed reserveras. De böcker som sedan valdes ut var de som gick att reservera och blev tillgängliga att hämtas inom två veckor från reserverat datum. Denna tidsbegränsning sattes för att lämna tillräckligt med tid för en ordentlig genomläsning

av böckerna, tid för urval av tema och sist för att lämna tillräckligt med tid för analys och textskrivning. Även med denna begränsning försökte jag få med böcker både från nittonhundratalet och tjugohundratalet. Resultatet blev tolv böcker som valdes ut och analyserades.

Material

Alla går iväg (2015)

Eva Lindström

En bok om Frank som känner sig ensam och letar efter ett sammanhang. Han går hem i sin ensamhet och kokar marmelad på sina tårar. En bok med kort text där bilderna får ta mycket plats. Bilder som gestaltar känslan av att stå utanför och önskan om ett sammanhang med andra.

Blå Ugglan (2023)

Lotta Geffenblad

En bok om sorg som gestaltas genom en stor ugglan som dyker upp. Boken handlar om Granlund och Stenberg som bor tillsammans i en stuga. Plötsligt dör Stenberg och Granlund gråter floder. Ugglan gestaltar sorgen som man bär på efter att någon man håller kär gått bort. Ugglan krymper i takt med tiden och symboliserar sorgens olika faser.

Frekes fot (2023)

Pija Lindenbaum

En dag vaknar Freke och inser att han saknar en fot. Detta leder honom ut på ett letande efter den försvunna foten. Han går från den ena personen till den andra i sitt sökande efter foten. En bok som väcker tankar och reflektioner kring funktionsnedsättning och om att förlora någonting men ändå gå vidare i livet. Läsaren lämnas med funderingen: Måste man vara sorgsen om man har en funktionsnedsättning? Livet går ju trots allt vidare visar Freke oss på ett lättsamt sätt.

Förr i tiden i skogen (1993)

Text: Thomas Tidholm

Illustration: Anna-Clara Tidholm

Boken tar oss tillbaka till när den allmänna skolplikten precis hade börjat. Den handlar om Natan och viljan att gå i skolan utan att veta vad skolan är och hans pappa som är tveksam till detta. En dag brinner skolan ner och fröken och barnen börjar få undervisning hemma hos Natan. Boken gestaltar hur vuxna accepterar och hur barns världar expanderar i takt med att nya bokstäver lärs.

Ingen utom jag (2024)

Sara Lundberg

En bok som nästan helt saknar text utan bilderna tar med sig läsaren på en pojkes resa genom tid och rum. Denna berättelse porträtteras med hjälp av bilderna ett barns frigörelse från de vuxna och mod att pröva andra vägar. En bok för alla åldrar där bilderna är öppna för många samtal.

Jag gör dig frisk, sa lilla Björn (2004)

Janosch

Lilla Tiger har blivit sjuk och lilla Björn ska hjälpa honom bli frisk. Lilla Björn lindar, lagar mat bäddar ner och tar hand om Tiger. Samtidigt flockas vännerna för att hjälpa till och göra Tiger frisk. En bok om vänskap och om att ta hand om varandra. Boken innehåller även en parallell historia om en groda.

Jag och alla (2019)

Text: Ylva Karlsson

Illustration: Sara Lundberg

En bok där varje uppslag presenterar ett barn i text och bild. En kedja som inleds med ”Jag Är...” följt av namn, några upplysningar och sedan en fundering på något annat barn. På nästa upplaga möter läsaren det andra barnet. Boken fungerar som en stafett där föregående barn lämnar över till nästa barn som man har funderingar kring. Läsaren får syn på olika barns bakgrund, identiteter, familjer, erfarenheter och drömmar.

Mitt bottenliv- Av en ensam axolotl (2020)

Linda Bondestam

En bok som lyfter fram "lunsarna" och deras sätt att leva och den påverkan de har på livsmiljön. I allt detta finns det en ensam axolotl som ser ut som en sagofigur men som finns i verkligheten om än utrotningshotad. Boken lyfter fram människans påverkan på jorden och dess natur genom en serie bilder där man kan leta efter varumärken i bilderna. Den lämnar läsaren med frågan: vart tog "lunsarna" vägen?

Presenten (2023)

Text: Emma Virke

Illustration: Emelie Östergren

En säregen bilderbok med konceptet bok i bok i bok. Börjar med Billys födelsedag i vår egen tid men förflyttar läsaren via böckerna i böckerna till ytterligare två andra tider. Via olika hål i boken kan karaktärerna röra sig mellan böckerna. Läsaren får följa med över gränserna och utmanas med fantasins möjligheter och litteraturens kraft.

Sagan om det röda äpplet (1974)

Jan Löf

En bok full av överraskningar och oväntade vändningar. Hur blev det gröna plastäpplet gubben fick i affären till ett saftigt rött äpple? Den har detaljerade bilder som ibland avslöjar mer än texten och är från en tid då gubbar fortfarande gick omkring i randig kostym, hatt och käpp.

Såret (2022)

Emma Adbåge

När ett barn ramlar på skolgården och får ett sår samlas alla och vill se på det stora blödande såret. Efter smärtan kommer en känsla av utvaldhet och upphöjelse men vad händer när skorpan trillar av? En bok ur ett barns perspektiv på en händelse som i den stora världen tycks vara liten men i ett barns värld är enorm.

Vem ska trösta knyttet? (1960)

Tove Jansson

Det mycket ensamma knyttet ger sig ut på äventyrs-färd men är väldigt blyg och vågar inte kontakta andra. En bok om ensamhet och längtan efter ett sammanhang med andra. Knyttet kliver fram och ut ur rollen som blyg när ett skrutt behöver hjälp och stöd av en vän.

Resultat och analys

I följande avsnitt kommer jag gå igenom det som framkommit i min analys av bilderböckerna. Under analysen av de utvalda bilderböckerna framträdde tre olika dominerande teman som en majoritet av böckerna kunde kategoriseras inom. Med hjälp av dessa tre teman kommer jag mer ingående att beskriva vad de olika böckerna lyfter fram som dominerande fokus. Temana är skapade för att tydligt kunna kategorisera böckerna och för att göra dem överskådliga. Teoretiska begrepp som metafiction, pageturner, intrakoniska texter och hemma- och bortasida kommer att användas för att analysera hur olika teman gestaltas i de olika bilderböckerna, samt hur användandet av metafiction, pageturner och hemma- och bortasida bidrar till att skapa spänning. Ett antal av de utvalda böckerna hade inte de tre utvalda temana som dominerande huvudtema. Däremot hade de ofta något av de tre huvudtemana som undertema och kommer därmed i vissa fall att diskuteras utifrån mina underteman. I annat fall kommer de att lyftas fram för att ge tydligare bild av hur några av de stilistiska greppen fungerar i bilderböckerna och hur dessa bidrar till att skapa spänning i böckerna.

Teman

Nedan kommer de tre framträdande teman att presenteras. Det första temat är längtan efter gemenskap, sedan följer sorg och bearbetning och avslutas med läsningens magi. Dessa kommer att analyseras utifrån de stilistiska begreppen som återfinns under teoretiska perspektiv.

Längtan efter gemenskap

Längtan efter gemenskap är ett återkommande tema i böckerna, många gånger explicit och andra gånger mer outtalat. Böckerna som har det som framträdande tema är Tove Janssons *Vem ska trösta knyttet?* (1960), Eva Lindströms *Alla går iväg* (2015) och Linda Bondestams *Mitt bottenliv – av en ensam axolotl* (2020). Böckernas huvudkaraktärer är en blandning av havsdjur, troll och en blandning av djur/människa men gemensamt har de alla att

huvudkaraktärerna på ett eller annat sätt söker efter en gemenskap med andra. Känslan av ensamhet och en längtan efter ett sammanhang med andra driver berättelserna framåt.

I Janssons *Vem ska trösta knyttet?* (1960) sätts tonen av ensamhet redan på första sidan med hjälp av både text och bild. Boken inleds med textraden ”Det var en gång ett litet knyttet som bodde alldeles ensam i ett ensamt hus” (Jansson 1960, s.2). Bilden som valts för att komplettera texten är en bild på det ensamma knyttet sittandes på en liten pall i ett av hemmets rum där färgsättningen är svartvit för att förstärka känslan av ensamhet med knyttet som en central punkt med fem fotogenlampor runtomkring sig som enda ljuskälla. Att knyttet känner sig ensamt och längtar efter en gemenskap med andra framgår tydligt i texten genom att knyttet hela tiden står utanför gemenskapen, oftast i ett hörn av bilden och tittar på alla andra som befinner sig i en gemenskap tillsammans. Jansson (1960) använder sig av en blandning av svartvita bilder och färgsprakande bilder för att skapa stämning. Nikolajeva och Scott (2006, s.62) beskriver hur kontrasten i miljön kan bygga på tematiska motsättningar och bidra till att klargöra bokens konflikt. Jansson (1960) använder oftast svartvitt när knyttet är ensamt för att förstärka en känsla av ensamhet eller när knyttet är i konflikt med mårnan.

Boken drivs framåt av olika sorters pageturners som skapar en känsla av variation och behåller intresset och spänningen i ikonotexten. Texten avslutas på samma sätt på varje sida med frågan ”men vem ska trösta knyttet med att...” följt av ett påstående som tex: säga sanningen, och förklara att, säga som det är osv. Texten driver läsare framåt med hjälp av en fråga som kan besvaras på nästkommande uppslag. Ett liknande upplägg där en meningsrepetitiva natur används som en pageturner i textform använder sig Ylva Karlsson (2019) även av i *Jag och alla*. I *Jag och alla* avslutas varje sida med meningen ”Jag undrar hur det känns” följt av ett påstående som även är direkt kopplat till en visuell pageturner.

I sina bilder använder Jansson (1960) både visuella pageturners i kombination med bildstrukturen hemma- och bortasida. Genom att placera knyttet på den ”trygga” hemmasidan på vänster sida och sedan på högerns bortasida när knyttet är på väg bort skapas en känsla av rörelse och vilja att följa med till nästa uppslag för att se vad knyttet går härnäst och vem han stöter på. Nikolajeva och Scott (2006, s.152) beskriver detta som att läsaren blir som en slags

medskapare i bokens rörelse och tempo. Texten i Janssons (1960) berättelse är längre och mer detaljrik till skillnad från Lindströms *Alla går iväg* (2015).

I *Alla går iväg* består texten, i motsats till Janssons (1960) många meningar, av en eller max några få korta per sida. Förhållandet mellan karaktärerna är inte uttalat och läsaren får i stor utsträckning fylla i luckorna som ikonotexten lämnar. Dessa luckor skriver Nikolajeva och Scott (2006, s.2) kan läsaren/betraktaren fylla i med sina egna tidigare kunskaper och erfarenheter. Även Lindström (2015) använder sig ett flertal gånger av hemma- och bortasida för att signalera skillnaden mellan det trygga och det okända. Frank som är huvudkaraktären gestaltas i ikonotexten som ensam och har en längtan efter ett sammanhang med de andra karaktärerna i boken. De andra karaktärerna gestaltas som en grupp vänner som umgås tillsammans. Genom att låta Frank vara på den trygga hemmasidan tittandes mot den okända sidan där vännerna hänger i grupp och leker med ett tennisrack och boll gestaltar Lindström (2015) avståndet mellan karaktärerna. Detta görs med hjälp av både textens fråga ”Där är dom igen, hur kul får dom ha det?” (Lindström 2015, s.8-9) och via bild genom att gömma Frank på hemmasidan bakom ett staket där bara en del av huvudet sticker fram som att betona avståndet och muren som Frank känner finns mellan honom och de andra. Även känslan av längtan efter att vara ett med dem där borta på andra sidan förstärks. Gestaltningen av Frank på den trygga hemmasidan och de andra karaktärerna i boken på den högra okända bortasidan upprepar sig ett flertal gånger genom boken. Lindström (2015) använder sig också av flera olika pageturners i sina bilder, bland annat genom att rikta Franks kropp och huvud mot höger på bortasidan som att signalera att han är på väg bort mot något annat. Nikolajeva och Scott (2006, s. 151) visar på att detta verkar vara något de flesta bilderbokskapare har accepterat. Detta medför en rörelseriktning från vänster till höger och är tätt sammankopplat till hur vi i vår kultur läser. Genom att låta Frank titta ut genom ett fönster skapas ett behov av att vända sida för att se vart Frank är på väg eller vad han tittar efter. Liksom i Janssons (1960) bok är mod en viktig faktor hos Lindström (2015): att våga göra något som känns läskigt och okänt är en röd tråd som många barn kan relatera till.

Precis som hos Lindström (2015) och Jansson (1960) går det en röd tråd om mod även genom Bondestams (2020) bok *Mitt bottenliv – av en ensam axolotl*.

Bokens handling är mångbottnad där författaren väver in fakta om människans påverkan på miljön vilket tydligt pekar på en ekokritisk tematik. Hon använder sig bland annat av intrakoniska texter, dvs texter som i sig inte utgör en del av berättelsen. Nikolajeva och Scott (2006, s.73) lyfter att man många gånger tror att dessa inte har någon större betydelse men att man inte ska bortse från dem då det är väldigt sällan som detaljerna i bilderböckerna saknar betydelse. I detta fall har Bondestam (2020) via intrakoniska texter gett fakta om axelotlen gömda i bilden. På en sida i boken sitter fiskarna i skolan i bänkar gjorda av olika typer av konserver (symbol för skräp på havets botten) på ett lekfullt sätt vilket ger bilden fler funktioner än bara som stöd till det skrivna ordet i berättelsen. Detta sätt att väva in rena fakta i boken gör att boken kan förstås som det som Rhedin (2001, s.13) benämner som didaktisk bilderbok, vilket definieras som när boken blir mer öppet kunskapsinriktad och lärande. Även Jan Lööf (1974) använder sig av intrakonisk text, dock på ett komiskt sätt, i sin bok *Sagan om det röda äpplet*. På bilden där gubben är i affären för att köpa ett äpple men blir lurad när handlaren säljer honom ett plastäpple hänger det en liten kalender där datumet är 1 april, även känt som dagen man luras. Detta öppnar upp för en tolkning om att handlaren utför handlingen av illvilja eller som ett skämt på skämtdagarnas skämtdag, 1 april.

Även om Bondestams bok (2020) har tydliga ekokritiska drag så är det den lilla salamandern och dess känslor som står i centrum för berättelsen medan ekokritiken används för att både skapa miljön i boken samt belysa konsekvenserna av människornas sätt att leva. Det är via den lilla axelotlens ögon och känslor som vi får möta världen. Bokens fokus är på att den lilla amfibien är ensam. Eftersom den är utrotningshotad så är den ensam och hittar inga av sin egen sort. Även om den blir vän med tigersalamandrarna i boken längtar den efter att hitta fler som är som den själv vilket blir extra påtagligt när tigersalamandrarna överger den för att gå upp på land. Nu ger axelotlen sig ut på ett sökande och ikonotexten antar mörka färger för att betona den tunga känslan som nu infinner sig i boken. Texten lyfter fram ensamheten och längtan efter ett annat sammanhang genom bland annat meningen ”Nya varelser dök upp men jag kände mig ensammare än någonsin” (Bondestam 2020, s.22). Tydligt är att längtan efter att hitta ett sammanhang och en gemenskap med någon eller några som liknar en själv är det som driver berättelsen framåt hela tiden.

Bondestams (2020) användande av pageturners är mer diskret. Oftast är det karaktärer i bilderna som är vända och tittar åt höger håll som en signal om att byta sida alternativt att meningen avslutas med en fråga som driver läsaren att bläddra vidare i hopp om att få svaret. Hemma- och bortasida används dock desto mer i bokens bilder. Oftast visas den lilla axolotlen på vänsters trygga hemmasida på säkert avstånd från det okända på högersidan. Det okända representeras av både människor och av tigersalamandrarnas lämnade av havet till förmån för land vilket här blir det okända. Nikolajeva och Scott (2006, s.117) beskriver hur man genom ”specialeffekter” som zoom kan leka med olika perspektivvinklar. Detta använder Bondestam (2020) i ett uppslag. Uppslaget framhäver proportionerna liten axolotl mot den stora farliga världen när hon väljer att teckna axolotlen så liten att hon vid sidan om får göra en in-zoomad bild bara för att läsaren ska se var i den stora bilden axolotlen befinner sig. Genom att leka med proportionerna får man som läsare en tydlig känsla av den stora mörka och farliga världen i proportion till den lilla axelotlen och hur tungt känslan av ensamhet blir att bära.

Bondestams (2020) bok omfattar ett flertal olika teman på olika nivåer. Ett av de mest framträdande är ekokritik som riktas mot världen vi lever i. Människorna benämns som lunsare och som ”de andra”. Det är via den lilla axolotlens synvinkel vi får den mänskliga världen förklarad för oss som läsare. Bondestam (2020) använder sig av bilder med referenser till den moderna värld vi lever i nu. I bilderna visas kända varumärken som Lidl, Starbucks, KFC, Coca Cola, Taco Bell, McDonalds, Ikea, H&M och ett flertal andra. De används som symbol för den överkonsumtion och miljöförstöring som dessa storföretag bidrar till. Nikolajeva och Scott (2006, s.61) lyfter att just bilder på stadsmiljö med ett myller av detaljer som bland annat hus och varuhus representerar den moderna civilisationen samt att det är miljöns mest grundläggande funktion att beskriva handlingens tid och plats. Därmed kan man som läsare förstå att miljön Bondestam (2020) avbildar är den tid vi lever i just nu. Elever som läser boken kommer i stor utsträckning att känna igen sig i de bilder som finns i boken. Det är inte bara de stora företagen som pekats ut som miljöbovar, även människans nedskräpning gestaltas i bilderna genom att Bondestam (2020) visar den lilla fisken simmandes i vatten fullt med mänskligt skräp så som telefoner, nyckelringar och bestick.

Rhedin (2001, s.13) lyfter att denna typ av text kan ses som att den vuxna sändaren genom denna typ av bilderböcker vill nå barnen med information av olika slag, som i detta fall frågor kring miljön. Hon poängterar att den pedagogiska intentionen kan vara att bidra till barns omvärlds- och begreppsorientering och detta gör man genom att klä in texten i en fiktion och genom att dekorera den med glada bilder vilket Bondestam (2020) delvis gör här. Därmed görs kunskapen som man försöker förmedla mer lustfylld och knyts till underhållningen, leken och fantasin (Rhedin, s.13). *Mitt bottenliv* är inte Bondestams (2020) enda bidrag på läslistan. Hon är även den som illustrerat Starks diktsamling *Djur som ingen sett utom vi* (2016) vilken även den återfinns på läslistan för grundskolan under poesi. Likt axolotlen lever djuren i diktsamlingen i en värld som styrs av konsumtion och den skada den medför på planeten gestaltas. Utifrån att både Bondestams bok (2020) och några av dikterna i *Djur som ingen sett utom vi* (Stark, 2016) har ett ekokritiskt tema och återfinns på läslistan kan man dra slutsatsen att frågor kring miljö var viktiga i urvalet av material till läslistorna.

Valet av böcker med temat längtan efter gemenskap kan kopplas till den värdegrund som läroplanen förespråkar om en gemenskap och inkludering (Skolverket, 2022). Dessutom är bilderböcker i skolan främst riktade till lågstadiets förskoleklass och årskurs 1 där eleverna oftast är okända för varandra när de delas in i olika klasser och därmed tvingas i en ny miljö bilda nya gemenskaper med varandra (Rhedin 2001, s.18). Denna process är inte alltid smärtfri för många elever. En snabb googling på ”kompisbänk i skolor”¹ ger en mängd träffar. Detta åskådliggör att det finns ett problem med att elever i dagens skola känner sig ensamma och utanför många gånger. Många skolor har infört kompisbänkar på skolgården där elever som inte har någon att leka med kan sätta sig för att försöka få bukt med problemet. Denna form av utanförskap och längtan efter gemenskap binder ihop barnens verkliga värld med den litterära världen. I böckerna kan barn hitta teman som ligger nära deras egen vardag och upplevelser.

---

¹ En kompisbänk är en särskilt utmärkt bänk på skolgårdar där elever kan sätta sig om de känner sig ensamma eller saknar någon att leka med. Syftet är att signalera till andra elever och skolpersonal att de önskar sällskap, vilket kan främja nya vänskaper och motverka utanförskap.

Sorg och bearbetning

Ett andra framträdande tema är det som kan kopplas till sorg och bearbetning. Detta tema framträder på varierande sätt och olika tydligt. Vissa böcker porträtterar det på ett sådant sätt att man som läsare själv var tvungen att fundera och reflektera över det, medan det i andra böcker är mer framträdande och tar en central roll i berättelsen. De tre böckerna i denna kategori är Lotta Geffenblads *Blå ugglan* (2023), Emma Adbåges *Såret* (2022) och Pija Lindenbaums *Frekes fot* (2023). Gemensamt har dessa att de på ett eller annat sätt porträtterar sorg och bearbetning av olika slag.

Geffenblads *Blå ugglan* (2023) är en berättelse präglad av sorg och bearbetning både i text och bild. Den handlar om Stenberg och Granlund som bor tillsammans men en dag dör plötsligt Stenberg och Granlund blir förtvivlad. Läsaren leds genom Granlunds olika stadier av sorg och bearbetning medan säsongerna långsamt drar förbi utanför. En stor blå ugglan dyker upp en dag och den använder Geffenblad (2023) som symbol för Granlunds stora sorg. I början är ugglan jättestor och Granlund kämpar emot och vill inte släppa in den men med tiden blir ugglan mindre och mindre och Granlund accepterar att den finns där hela tiden på ett hörn. Ugglan tillsammans med en sjö som har bildats av Granlunds tårar blir en symbolik för både hur sorgen är stor och hur den genom bearbetning och med tid blir mindre och mindre. Den får ta mindre plats och detta gestaltats både genom att ugglan och sjön blir mindre men aldrig riktigt försvinner. Vidare använder Geffenblad (2023) sig av färgsättningen i bilderna för att ytterligare förtydliga de olika stadierna. Boken börjar med ljusa harmoniska färger för att sedan övergå till svart och mörkblått som dominerande färger under den största perioden av sorg för att sedan i slutet av boken återkomma till samma färgsättning som i början. Detta används för att signalera att glädjen på ett hörn har återkommit och tillvaron inte känns lika mörk längre. Ytterligare använder sig Geffenblad (2023) av årstiderna i sina bilder på ett tydligt sätt för att gestalta tiden som rör sig framåt. Nikolajeva och Scott (2006, s.139) benämner denna typ av tidsrörelse som en sekvens. Ändringen av årstiderna får läsaren att anta att en viss tid har gått även om vi inte med säkerhet kan veta om det rör sig om ett år eller flera. I boken används alla fyra årstiderna som en symbol för hur sorgen bearbetas över tid. I ett uppslag använder Geffenblad (2023) sig av både årstiden, texten och färgsättningen för att symbolisera sorgens förändring. Bilden

återvänder till en ljusare färgsättning, sjön av tårar är nu mindre och texten betonar att ”Det ljusnar ute. Snön smälter” (Geffenblad 2023, s.38-39). Samtidigt har ugglan nu gått från att vara i mänsklig storlek på föregående sida till att nu vara en liten ugglan i en mer verklig storlek. Det är även just i detta uppslag som boken vänder från att domineras av sorg till en känsla av acceptans och signalerar därmed att Granlund kommit en bit på vägen med sin bearbetning av sorgen.

Boken använder sig av hemma- och bortasida likt de andra böckerna genom att placera den stora ugglan tillsammans med sjön av tårar på högerns otrygga bortasida medan Granlund och Stenberg ofta befinner sig på vänsterns trygga sida. Detta är något som är genomgående och väldigt tydligt i just Geffenblads (2023) bok. Användandet är mer konsekvent än i de andra böckerna och blir väldigt tydligt framträdande i alla bokens bilder som en förstärkning av texten. De pageturners som är mest framträdande i boken är fokuserade på bokens bilder i form av ljuset som lyser i ett fönster eller genom en dörr. Detta leder till att läsaren vill veta vad som händer på andra sidan. Detta förstärks även ofta genom att Granlund tittar genom fönstret eller att något händer på nästa sida. Bokens stora drivkraft blir dock just gestaltningen av sorgbearbetning och att man som läsare drivs av en vilja att se hur det går för Granlund och den stora ugglan.

Till skillnad från *Blå ugglan* (Geffenblad, 2023) är texten i *Frekes fot* (Lindenbaum, 2023) längre och beskriver miljön mer. *Frekes fot* (Lindenbaum, 2023) är mer implicit i sin gestaltning av sorgbearbetning än *Blå Ugglan* (Geffenblad, 2023). Freke vaknar en dag och inser att han saknar sin ena fot. Detta leder honom ut på ett sökande efter den försvunna foten. Under sin färd stöter han på människor i olika delar av samhället. Vissa är vänliga och vill hjälpa honom i hans letande medan andra inte är lika vänliga eller rent av struntar i och förminskar hans letande efter den försvunna foten. Lindenbaum (2023) gör ett viktigt ämne som funktionsnedsättning synligt men på ett okomplicerat sätt. Freke framställs som undrade över vart foten tagit vägen men aldrig riktigt ledsen. Genom att lämna boken med ett öppet slut låter Lindenbaum (2023) dörren för reflektion och samtal vidöppen.

Här rör sig sorgen och bearbetningen nästan sömlöst i bakgrunden och gestaltas i form av Frekes letande vilket symboliserar att foten och skon är viktiga för honom. Så pass viktiga att ge sig ut på ett letande efter dem är självklart. Undertonen av bearbetning följer boken i bland annat ett uppslag där Freke möter två skolbarn som står och stirrar på honom. De frågar varför han bara har en sko och Freke svarar att det är bara för att han har en fot såklart. Skolbarnen ropar då efter honom om han tycker att det är normalt eller? Här lyfter Lindenbaum (2023) en kritisk punkt för diskussion: hur man ser på varandra och vad som egentligen är normalt. Detta går tydligt att koppla till skolans värdegrund och människosyn (Skolverket, 2022). Själva mötet upplever man inte påverkar Freke något nämnvärt utan han fortsätter sitt letande. Längre fram framträder i stället en acceptans av situationen där Freke sitter på en bänk och konstaterar ”Den kanske vill vara ute och springa själv så är det väl så.” och ”Det är bäst att den får bestämma själv.” för att sedan deklarerar ”Då struntar Freke i alltihop och går hem till mor. Han är liksom van vid EN fot nu. Kanske fortsätter han att leta någon annan gång.” (Lindenbaum 2023, s.28, 31).

För att göra boken spännande använder Lindenbaum (2023) sig av pageturners och av hemma- och bortasida i många av sina bilder. Freke placeras ett flertal gånger på den trygga vänstra hemmasidan där den högra i kontrast ofta visar ett större avstånd till nästa plats han ska vidare till. Detta blir en symbol för det okända i hans letande (Nikolajeva & Scott 2006, s.151). Många gånger symboliserar en stig som slingrar sig på högern den okända vägen han ska vandra eller den stora staden borta i ett hörn som han är på väg till. Dessa fungerar också som visuella pageturners. Det leder läsaren till att undra vad som finns där borta i slutet av stigen eller i den stora staden. På så sätt drivs läsaren framåt och viljan att bläddra blir stor. I text använder även Lindenbaum (2023) pageturners i form av att Frekes går och frågar olika personer om de sett skon. Han frågar tex. sotaren, fiskaren, vaktis, skomakaren, Rödluvan och polisen, alla personer och platser som i någon utsträckning går att relatera till för unga barn. Hon leker också med associationen till berättelsen om Rödluvan genom att Freke möter en flicka med rött hår och röd mössa på en stig. Hon kan inte följa med Freke på hans letande för hon är på väg till sin mormor med saft. Det är en tydlig referens till den kända sagan om Rödluvan och vargen.

Såret av Adbåge (2022) handlar även den om sorg och bearbetning. Likt *Frekes fot* (Lindenbaum, 2023) får man följa berättelsen ur ett barns perspektiv, samtidigt som *Såret* (Adbåge, 2022) har ett tydligt tema om sorg och bearbetning. Denna sorg och bearbetning är kopplad till läkandet av såret. Ur ett barns perspektiv beskriver Adbåge (2022) känslan av att bli sedd och vara utvald eftersom man skiljer sig från de andra i gruppen genom såret. På ett humoristiskt och lätt sätt lyfter hon även hur dramatiskt en skada ur ett barns perspektiv kan kännas. Hon gestaltar detta genom att på ett komiskt sätt visa hur oförstående de vuxna i skolans personalrum är gentemot känslan av att detta är något stort och okänt för huvudkaraktären.

Hemma- och bortasida används på ett fåtal uppslag där det okända på borta-sidan är kopplat till såret. På ett uppslag visas karaktärens säng på hemmasidan som en trygg plats medan scenen när karaktären står och tittar på såret i spegeln för första gången sedan plåstret trillat av gestaltas på borta-sidan. Detta förstärker det okända han upplever i situationen relaterat till sitt sår. Detta är återkommande i användandet av hemma- och bortasida där borta-sidan oftast är kopplad till någon förändring med såret och med det kommer bearbetningen av känslor som huvudkaraktären har kopplat till sårets förändring. Adbåge (2022) för berättelsen framåt med hjälp av visuella pageturners, bland annat genom att en karaktär är på väg ut från sidan. En rörelse från vänster till höger menar Nikolajeva och Scott (2006, s.153) uppmanar läsaren att fortsätta till nästa sida eftersom vår kultur bygger på att vi läser från vänster till höger. Vidare använder Adbåge (2022) sig även av att någon tittar ut genom ett fönster. Ett exempel är en bild på huvudkaraktären när han ligger ner på marken med ett blödande sår på knäet. Läsaren ser bara huvudkaraktärens kropp från axlarna och nedåt. Om man vill se hur hela huvudkaraktären och hur denna reagerat på händelsen måste man vända blad. Detta skapar både ett intresse för huvudkaraktärens reaktion och det sätter såret i fokus samtidigt som det uppmanar läsaren att bläddra till nästa sida. Bearbetning av sorg handlar i boken främst om att känslan av att vara speciell blir mindre och mindre. I takt med att såret blir omplåstrat, läker och att skorpan trillar av kommer rädslan att han snart återgår till att vara som alla andra. Detta har huvudkaraktären svårt för eftersom känslan av att vara den med såret, den som är speciell, är viktig. Adbåge (2022) gestaltar hur en sorg inte behöver vara stor och dramatisk alla gånger utan även ett sår som försvinner kan skapa en sorg inom oss.

Adbåge (2022) lämnar huvudkaraktären anonym genom att man som läsare aldrig får veta vad han heter, till skillnad från Geffenblads (2023) och Lindenbaums (2023) böcker där huvudkaraktärernas namn frekvent används. Att skriva en bok ur ett jag-perspektiv för unga läsare kan vara problematiskt skriver Nikolajeva och Scott (2006, s.124), för att text kan vara skriven i jag-form men bilderna i en bilderbok sällan är ur ett autodiegetiskt perspektiv, det vill säga att jag-berättaren är huvudperson i sin egen berättelse och att bilderna är skapade ut dennes synvinkel. Hennes kritik riktas främst mot att detta skapar en oöverkomlig diskrepans och eftersom bilderböcker oftast vänder sig till väldigt unga, oerfarna läsare ställer denna typ av böcker ett mycket högt krav på läsaren eftersom man använder sig av två motstridiga former av fokalisering (Nikolajeva och Scott 2006, s.125). Nikolajeva och Scott ger ett exempel i sin bok där de förklarar att jaget är ett deixis, ett ord som skiftar betydelse i förhållande till den som talar. När en författare använder sig av ett jag utan namn blir identifikationen betydligt svårare för barn. Detta baserar de på empiriska studier som visar att små barn inte har utvecklat ett klart begrepp av ett ”jag” och därför kan ha svårt att identifiera sig med det främmande jaget i texten (s.130). Detta styrker de genom att referera till en undersökning som gjorts på en grupp sexåringar som visade att de uppfattade att jaget i boken som lästes var den som läste boken, vilket tydligt visade på att barnen hade svårt att skilja på jaget i boken från uppläsaren.

Läsningens magi

Det tredje temat som blev tydligt bland böckerna var temat läsningens magi. Detta tema handlar om böcker som på ett extra tydligt sätt genom ikonotexten gestaltar läsningens magi och gränsöverskridande. De böcker som sorterades in här är Thomas Tidholms *Förr i tiden i skogen* (1993) och Emma Virkes *Presenten* (2023). Båda böckerna har element som på olika sätt genom ikonotexten visar på läsningens magi. Tidholms (1993) bok gestaltar hur ord blir till magi i ett barns liv medan Virke (2023) leker med tid och rum på ett sätt som är väldigt ovanligt vilket särskiljer hennes bok på flera sätt från andra böcker i läslistan.

Presenten (Virke, 2023) är skriven som en kinesisk ask. Genom detta upplägg har Virke (2023) skapat flera världar som spänner sig över olika tider på ett sätt som man inte ofta ser

i bilderböcker. Huvudboken *Presenten* (Virke, 2023) handlar om Billy som precis fyllt fem år. När Billy ska öppna sin sista present visar det sig vara en bok. Virke (2023) har då skapat en riktig bok i boken som läsaren nu får läsa för Billy. I denna andra bok är det ett barn som heter Klas-Bertil som även han fyller fem år och i hans present ligger även där en bok. Även denna bok är en riktig bok. Boken handlar om hunden Pim. Klas-Bertil har alltid önskat sig en hund och i slutet av boken med Pim hoppar det ut en riktig Pim in i Klas-Bertilns värld. Nu har Klas-Bertil fått en hund från boken han läste in i sin egen värld. I Klas-Bertilns rum har en fotogenlampa välts och satt fyr på rummet vilket leder till att Pim gräver ett hål i golvet som leder ut i Billys värld. Nu trillar både Pim och Klas-Bertil ut ur Billys bok in i hennes rum och Billy får använda brandsläckaren på den brinnande boken. Genom detta upplägg har Virke (2023) skapat den stora boken som handlar om Billy och det är den boken man som läsare får hålla i. Samtidigt innehåller boken två andra böcker, en om Klas-Bertil och i dennes bok uppenbarar sig ytterligare en riktig bok om Pim. Som läsare tas man igenom Billys värld för att sedan hoppa in i Klas-Bertilns värld som sedan leder in en till Pims värld. Läsaren tas sedan tillbaka genom Pims värld → Klas-Bertilns värld → Billys värld. Man kastas som läsare först fram igenom alla böcker och sedan tillbaka. Genom detta sätt att skapa bilderbok spränger Virke (2023) alla gränser för hur en traditionell bilderbok vanligtvis är och skapar således en magi kring läsandet och berättelsens gränslöshet. Även om boken inleds med ett allvetande perspektivet (Nikolajeva & Scott 2006, s.120) som introducerar Billy så går Virke (2023) vidare på kommande sidor med att involvera läsaren mer som en del av berättelsen. Detta görs genom att direkt vända sig till läsaren av boken genom metafiction (Nikolajeva & Scott 2006, s.220). På uppslaget med boken om Karl-Bertil vänder sig Billy och tittar ut direkt på läsaren med uppmaningen ”Läs för mig då!” (Virke 2023, s.14). Att tilltala läsaren direkt är ett sätt att använda metafiction för att suddas ut gränserna. I kombination med att det finns en riktig bok blir det en stark form av pageturner som direkt uppmanar läsaren att röra sig framåt. Det är inte bara Virke (2023) som använder sig av denna typ av metafiction. Både Janssons *Vem ska trösta knyttet?* (1960) och Karlssons *Jag och alla* (2019) vänder sig mot läsaren med en fråga eller konstaterande. Jansson (1960) ber läsaren att trösta och skriva ett brev medan Karlsson (2019) går steget längre med texten ”Tänk om jag inte fanns. Tänk om jag bara var ett barn i en bok. I så fall undrar jag hur det känns att vara den som läser om mej.” (Karlsson 2019, s.24).

Vidare använder sig Virke (2023) av pageturners i både bild och text bland annat genom att skriva ”Det är gömt i Billys rum. Följ med så kollar vi.” (Virke 2023, s.5), samtidigt som en dörr med Billys namn står öppen på glänt uppe i hörnet på högra sidan eller ”Ska vi hjälpa Billy att öppna? Det behövs nog en...” (Virke 2023, s.9) för att på nästa sida ha ett helt uppslag med en bild på en sax. Hela boken drivs framåt av olika former av pageturners som gör det väldigt roligt och involverar läsaren.

Användandet av hemma- och bortasida förekommer även i Virkes bok (2023) om än inte lika tydligt alla gånger som i tex *Blå ugglan* (Geffenblad, 2023). Det är oftast Virke (2023) använder sig av hemma- och bortasida när hon ska förstärka det trygga på hemmasidan mot det okända på borta-sidan. Sådana exempel är när Billys vänder sig mot läsaren och ber oss läsa boken om Klas-Bertil för henne. Då är Billy placerad på vänsterns trygga hemmasida och boken om Klas-Bertil som även är en riktig bok placeras på högerns okända sida. Just detta uppslag får en dubbel mening eftersom boken om Klas-Bertil inte bara är okänd för Billy utan även för läsaren. Läsaren uppmanas att lämna det trygga som är Billys rum och boken vi befinner oss i nu. Det okända är den nya berättelsen om Klas-Bertil (se bilaga 1). Detta töjer på gränserna mellan fantasi och verklighet. Upplägget med hemma- och bortasida upprepas ytterligare några gånger när det krävs en betoning på att något okänt har skett till exempel i mötet mellan Billy och Klas-Bertil. Då är Billy placerad på vänster sida medan Klas-Bertil är placerad på höger sida. Eftersom Klas-Bertil har trillat ut i Billys värld är han den okända i denna situation. Vidare gestaltar även Virke (2023) det äventyr som Billy och Klas-Bertil ger sig ut på som det okända genom att både karaktärerna hållandes hand försvinner ut genom fönstret i Billys rum som en signal för en gemensam färd ut i den okända världen utanför Billys trygga rum. Att Billy, Klas-Bertil och Pim ger ut i världen och avslutningsvis bygger upp ett nytt boende i skogen tillsammans kan ses som en gestaltning av barnets frigörelse från vuxenvärlden. Lundberg (2024) använder sig av samma metafor i sin bok *Ingen utom jag* (Lundberg, 2024). Boken utgörs endast av en liten del text medan bilderna är det som dominerar. Genom bilderna får vi följa en pojkes resa genom tid och rum. Likt karaktärerna i *Presenten* (Virke, 2023) handlar denna resa om frigörelsen från modern och i förlängningen vuxenvärlden, ett barn som trevande tar sina första ensamma steg ut i

den stora världen. Lundberg (2024) gestaltar denna frigörelse genom ett samtal barnet har med modern om en knut som båten är fastbunden i. Knuten är en metafor för barnet och mammans band till varandra. Pojken lossar knuten själv och åker sedan iväg i båten på en resa genom tid och rum.

Till skillnad från Virkes (2023) är Tidholms *Förr i tiden i skogen* (1993) en av de äldsta böckerna i läslistan för grundskolan. Det är bara Lindgrens *Bröderna Lejonhjärta* (1973), Lööfs *Sagan om det röda äpplet* (1974) och Janssons *Vem ska trösta knyttet?* (1960) som är äldre på hela listan när det kommer till skönlitterära böcker.

Tidholms (1993) berättelse är uppbyggd med en ramberättelse och en primär berättelse. Den första bilden gestaltar en man som ska berätta en historia om sin farfarsfar och detta utspelade sig i den tiden som kallas Förritiden berättar karaktären för läsaren. Karaktären är namnlös men sitter i ett kök och är vänd och tittar ut direkt mot läsaren. Även detta är en användning av metafiction, boken vänder sig direkt till läsaren (Nikolajeva & Scott 2006, s.220). Bilden är centrerad på sidan med text under bild. Berättelsen går sedan vidare och beskriver Jonathans eller Natan som han kallas tillvaro. Vi får via ikonotexten reda på att Natan bor i skogen med sin pappa, sina morbröder och tant Emmi. Han har ingen mamma och hans pappa är ofta i skogen. Hans morbröder vill inte hugga ved utan tillbringar sin tid med att spela kort medan tant Emmi ligger i soffan och sjunger. Som läsare får man under kommande sidor en förståelse för att detta är en tid då människor i Sverige levde väldigt isolerat och var självförsörjande. Att barnen skulle vara med och arbeta för att få fram föda var en självklar sak som man räknade med som arbetskraft. Natan gick inte i skolan för det fanns inte. Brytpunkten som delar upp boken i ett före och ett efter är när allmänna skolan infördes för alla. Pappan är inte glad över detta och vill inte att Natan ska gå i skolan eftersom han behövs som arbetskraft. Natan hörde om skolan och han vill gå i skolan så han tjuvar tills han får sin vilja igenom. Därefter beskriver Tidholm (1993) hur Natans värld öppnas, en värld full av bokstäver och ny kunskap. Skolan tar Natan med storm och kunskapen han får öppnar nya världar för honom. En dag brinner skolan ner och i stället för att den ska läggas ner flyttar skolan och fröken in hos Natan. Detta är händelsen som förändrar pappans, morbröderna och tant Emmis inställning till skolan.

Brand som en symbol för förändring är återkommande i en del av böckerna. Det är inte bara i Tidholms (1993) bok som branden används som en signal om att en förändring är på gång. Även i Virkes (2023) bok används branden som en signal om att en förändring nu har skett, bland annat genom branden som sker i Klas-Bertil rum som leder honom ut till Billy. Det blir en signal om att det som tidigare varit inte finns mer. I Virkes (2023) bok innebär detta att Klas-Bertil och Pim nu gått över till Billys värld och kommer stanna där. Även Bondestam (2020) använder sig av branden som ett sätt att signalera förändring, med hjälp av texten ”En dag var vattnet underligt varmt. Ovanför ytan var luften het och huden kring nosen blev alldeles torr och fnasig” (Bondestam 2020, s. 22-23) och ett uppslag som gestaltar en skog som brinner. Som en förstärkning av den förändring som branden bar med sig avslutas boken med meningen ”Vart de stora lunsarna tog vägen visste ingen men det tänkte vi sällan på.” (Bondestam 2020, s.43). Branden används som en metafor både för något bra och dåligt. Även om Klas-Bertils rum brann ner hamnade han i Billys värld vilket tolkas som positivt. Detta gäller även i Tidholms (1993) bok. Skolan brann ner men förde med sig en positiv förändring i Natans pappas syn på utbildning. Ytterligare används elden som en gestaltning av värme när den brinner i bakgrunden i ett av Tidholms (1993) bilder och ger värme åt husets boende.

Efter att ha haft fröken och barnen där ett tag så inser de vuxna vikten av att lära sig saker. Natans törst efter kunskap gestaltas i text genom meningar som ”Dom känner inte igen Natan längre, för hans ögon lyser.”, ”Natan går i skolan ändå, bara för att ha vill det.” och ”Han vill fråga mera och veta mera” (Tidholm 1993, s. 16, 18). För Natan är kunskap magi och att lära sig bokstäverna leder till ny kunskap som öppnar fantasivärldar för honom. Detta gestaltas i raderna ”Han vill prata om K Kamel i öknen.” (Tidholm 1993, s.16). Vilket visar att för Natan har andra världar öppnats som han inte visste fanns. Förr i tiden var det man kände till och visste i stor mån det man kunde se starkt kopplat till det som fanns i ens närmiljö. Tidholm (1993) lyfter i sin berättelse vad kunskap gör för barn, hur det berikar deras liv och öppnar gränserna för kunskap om saker som de aldrig tidigare hört om eller upplevt. Han belyser att skolan ger alla barn en möjlighet att uppleva världen och allt som finns i. Natan får tillgång till detta genom bland annat läsningens magi.

Förr i tiden i skogen (Tidholm, 1993) är ikonotextuellt en representation av tiden den är skriven i. Bild och text är fördelade på så sätt att texten utgör huvudsaken på en sida den vänstra och bild utgör huvudsaken på den högra sidan. Detta sätt att skapa layout kallar Nikolajeva för det ”klassiska” mönstret (Nikolajeva 2000, s.74). Hon spekulerar i att detta har sitt ursprung ifrån den tidiga trycktekniken då text och bild helst skulle hållas separerade. Text och bild är aldrig tillsammans på samma sida förutom på sista uppslaget. Bilderna är även de formade på ett sätt som var vanligare förr och som skiljer sig mot den moderna bilderboken. Detta genom att bilden är inramad och går aldrig ända ut i kanterna. Nikolajeva (2000, s.79) beskriver inramningen av bilder som ett sätt att skapa distans mellan läsaren och bilden. Ju tyngre ram desto större avstånd påpekar hon. Vidare spekulerar hon i att detta även kan ha att göra med att det understryker bokens fiktiva karaktär. Även i Janosch (2004) bok *Jag gör dig frisk sa lilla Björn* är bilden många gånger inramad. Detta går i linje med tanken om att det kan användas för att understryka bokens fiktiva karaktär. Speciellt med tanke på att karaktärerna i Janosch (2004) bok är djur som beter sig som människor.

Miljön i bilderna är integrerad (Nikolajeva & Scott 2006, s. 69) vilket innebär att den är nödvändig för handlingen i boken. Böcker som beskriver det förflutna är beroende av att berättelsen utspelar sig i korrekt miljö för tiden den beskriver. Berättelsen utgår från ett allvetande perspektiv. Berättelsen drivs framåt mer av att man som läsare vill veta vad som händer än av några tydliga pageturners. Endast en bild utmärks som en tydlig pageturner. Det är en bild som gestaltar Natan på väg till skolan genom djup snö. Borta i horisonten mellan träden kan man se orange ljus och i texten kan man läsa ”Det lyser om hela skolan. Men det är inte lucia som lyser.” (Tidholm 1993, s.18). En antydning om att något har hänt med skolan men det är först när man byter sida som man får se att skolan har börjat brinna. Dock skriver Nikolajeva (2000, s.74) att genom att bilden är placerad på den högra sidan drar bilden mer uppmärksamhet till sig än textens vänstra sida vilket såldes leder till att hela upplägget blir som en pageturner i sig. Det blir en uppmaning för läsaren att bläddra vidare. Tidholm (1993) använder sig dock av en mindre svartvit bild under texten på vänster sida. Dessa svartvita bilder återfinns på cirka hälften av textsidorna och används för att gestalta hemma- och bortasida. Endast sista sidan i boken är ett helt uppslag med färgbild på båda sidorna som

tillsammans med objekt som en parkerad bil används för att gestalta att man som läsare åter befinner sig i nutid tillbaka hos karaktären som fanns på första sidan. Samma berättare som startade boken och historien om lilla Natan och hur skolan förändrade honom och öppnade upp hans värld. Berättelsen om Natan är mer tydligt en representation av det Rhedin (2001, s.13) benämner som en didaktisk bok då *Förr i tiden i skogen* (Tidholm, 1993) öppet är kunskapsinriktad.

Slutsats och diskussion

Syftet med detta arbete har varit att undersöka vilka dominerande teman som finns i ett urval av bilderböckerna från läslistan för grundskolan och hur dessa gestaltas. Genom analysen som genomfördes i detta arbete framkom det tre dominerande teman som en stor del av de utvalda bilderböckerna kunde kategoriseras inom. Dessa tre var längtan efter gemenskap, sorg och bearbetning samt läsningens magi. En anledning till att dessa tre teman var dominerande kan bero på att de är universella barnteman. Det är lätt för barn att relatera till utifrån deras både stora och små känslor, deras längtan efter att tillhöra en grupp och magin som läsning bringar. Läsningens magi är ett vanligt tema i barnlitteratur. Ett känt exempel är Michael Endes *Den oändliga historien* (1981).

Det är inte helt oproblematiskt att kategorisera böcker. Även om bilderböcker ofta har ett dominerande tema är det sällan endast ett tema förekommer i boken. Bilderboken är mångfasetterad och kan ses ur många olika aspekter. Den är vid noga undersökning komplex i sitt sätt att berätta en historia. Genom användandet av begreppen pageturner, metafiction, intrakoniska texter och hemma- och bortasida visar analysen på ett flertal intressanta sätt som bilderboken är uppbyggd på. Dessa kan användas för att både skapa spänning, engagera läsaren och skapa en vilja av att röra sig framåt i berättelsen. Valet av begrepp som använts är bara ett urval av de begrepp som finns och kan användas i analys av ikonotexten.

Analysen går i linje med den tidigare forskningen av bland annat Martinez och Harmon (2012). De lyfter hur illustrationen av miljön och händelseförloppet i böcker för yngre spelade större roll än för de äldre. Deras resultat pekade även på att elevers förståelse av böckerna kan förbättras genom att fokusera på samspelet inom ikonotexten. Vidare har Gressnich (2012) fokuserat på 30 bilderböcker och analyserat hur författarna använder sig av pageturners. Resultaten att pageturners används i olika utsträckning men nästan alltid finns där, går i linje med det resultat som jag såg i min analys. Även om Gressnich (2012) i större utsträckning fann användandet av pageturners i böcker i form av *split questions-answers* och *split sentences* än vad jag gjorde i de böcker jag analyserade. Det förekom men inte i lika stor utsträckning vilket beror på att de analyserade fler böcker för yngre barn. Vidare kunde

Gressnich (2012) likt mig se att pageturners användes för att skapa spänning. Athanasiou-Krikelis (2020) beskriver olika sätt att som författare använder sig utav metafiction. Hon identifierade fem olika sätt att använda sig utav metafiction. Jag återfann flertal av dessa i de böcker jag analyserade. Vidare visar Tornborgs (2020) kapitel relevansen av ekokritik som samtalsämne i skolan. Både Starks (2016) diktsamling återfinns på läslistan tillsammans med Bondestams (2020) egna bok. Både Bondestams bok och vissa dikter ur diktsamlingen har en tydlig ekokritisk ton. Det är dessutom Bondestam som illustrerat bilderna i Starks (2016) diktsamling. Att det är ett relevant samtalsämne att ha i skolan framkommer tydligt då både verken återfinns på läslistan. Även om den tidigare forskningen var för sig analyserar olika delar så har de skapat en helhet i detta arbete. Den belyser till viss del de underteman som ekokritik men även till stor del de stilistiska formerna som återfinns i bilderböcker och som bidrar till att göra innehållet både varierande och spännande för läsaren.

Studiens övergripande syfte var att bidra med en ny kunskap kring läslistorna genom att analysera dominerande teman samt formen för hur dessa framställs. I undervisningen kan kunskapen om pageturners, intrakoniska texter, metafiction samt hemma- och bortasida användas för att skapa en mer varierad undervisning. Läraren kan genom att vara medveten om detta strukturera sin undervisning på ett sätt som hjälper eleverna upptäcka den komplexitet som en bilderbok innehåller. För mig som framtida lärare innebär resultatet att jag måste vara medveten om hur jag använder litteraturen i klassrummet. Skönlitteraturen är ett kraftfullt verktyg som kan användas för att både utveckla elevernas språkförmåga och för att ge dem redskap att reflektera över och förstå omvärlden. Det blir därför avgörande att skapa undervisningsmetoder som gör det möjligt för eleverna att verkligen bearbeta och analysera de texter de möter i undervisningen. Samtidigt måste vi lärare uppmuntra till självständig personlig reflektion och diskussion kring de olika ämnena. I varje bilderbok som analyserades fanns det flera lager av intressanta ämnen och detaljer att titta vidare på. Det fanns även i ett flertal böcker parallella historier som utspelade sig i bilderna som kan användas som underlag för samtal.

Skolverket (2024, s.9) poängterar även i sin rapport att det finns ett samband mellan att kunna läsa *och* förstå texter och att lyckas väl i skolan. Här ser jag likt Skolverket (2024, s.9) ett

behov av att hitta fler ingångar att inte bara läsa texten utan även förstå dess ikonotextuella betydelse. Min textanalys visar på vikten av att använda skönlitteratur i undervisningen, inte bara som ett verktyg för att utveckla språk- och läsförmåga, utan också som en metod för att stimulera elevernas kritiska tänkande och förmåga att reflektera över olika samhällsfrågor liksom den ekokritiska som framträder i analysen. Lärare kan använda litteraturen för att koppla samman teori och praktik. Bilderböckerna kan bland annat hjälpa eleverna att se hur dessa idéer påverkar deras egna tankar och hur de kan påverka deras sätt att agera i världen. På så sätt kan böckerna bli ett verktyg för att utveckla både de tankemässiga och värderingsmässiga förmågorna hos eleverna. Rapporten (Skolverket 2024, s.9) pekar även ut att många skolor är eftersatta i arbetet med att bland annat ha strukturerade samtal om litteraturen. Som framtida lärare innebär detta att jag på ett medvetet sätt bör använda skönlitteratur på ett sätt som inte bara engagerar eleverna på en yttlig nivå, utan som också hjälper dem att utveckla djupare insikter och en förståelse för komplexa problem som finns. Vad tillför bilden texten och vad tillför texten bilden samt vad finns där emellan är frågor som lärare kan arbeta med även med de yngsta eleverna.

Läslistornas (Kulturrådet & Skolverket 2024) syfte är att vara ett stöd för förskollärare och lärare i arbetet med att få fler barn och unga att bli intresserade av att läsa skönlitteratur. Vidare skriver Skolverket (2024) att för att detta ska ske behöver litteraturen bidra med något kännbart för eleverna. De lyfter att detta något kan vara bland annat nya perspektiv, självinsikt eller glädje. Som lärare måste vi sträva efter att göra litteraturen relevant och meningsfull för elevgruppen vi har. Att använda bilderböckerna i klassrummet ger eleverna möjlighet att möta olika livsöden och perspektiv. Genom att läsa och diskutera olika böcker får eleverna inte bara en ökad medvetenhet om olika tekniker och stilistiska drag, utan också en möjlighet att reflektera över värderingar, identitet och samhällsfrågor liksom de teman som återfanns i det analyserade urvalet. Detta skapar en djupare förståelse för både textens innehåll och de bakomliggande budskapen. Vidare blir arbetet med skönlitteratur en ingång för eleverna att förstå större frågor som rör individen, samhället och världen.

Som lärare behöver man vara medveten om att böckerna behöver diskuteras. Ingen bok kan okritiskt användas i verksamheten. För oss lärare innebär detta att vi måste vara selektiva och medvetna om vilka böcker och teman vi väljer att arbeta med i vår undervisning. Böckerna ska inte bara vara relevant och intressant för eleverna, utan också skapa möjligheter för dem att utveckla sina egna tankar och åsikter om viktiga frågor. Genom att skapa diskussioner kring olika texter kan vi uppmuntra eleverna att ifrågasätta normer och värderingar. Vi kan även hjälpa eleverna att bygga upp sin egen förmåga att uttrycka sina tankar på ett klart och strukturerat sätt. Att lära barn förhålla sig till det som de läser är viktigt. Detta blev tydligt under analysens gång då ett flertal böcker lämnade läsaren med fler frågor än svar. Om man tittar på Lööfs (1974) bok om det röda äpplet så kan man vid första genomläsningen dra slutsatsen att gubben blev lurad och att fruktförsäljaren var av elak karaktär. Om man dock tittar närmre på bilderna och använder sig av förståelsen av intrakoniska texter så framträder det att händelsen utspelar sig på 1 april. Nu väcks frågan i stället om fruktförsäljaren bara skojade med gubben när han gav honom ett plastäpple. Det öppnar även för spekulation kring frukthandlarens och gubbens relation. Är de mer bekanta med varandra än historien ger sken av och därför kände frukthandlaren att han kunde skoja med gubben? Dessa frågor får vi aldrig svar på och meningen med exemplet är att lyfta fram hur man genom att använda sig av en kritisk blick samt kunskapen om olika stilistiska och berättartekniska grepp som används i framställningen av bilderböcker kan öppna upp nya möjligheter för eleverna att förstå böckerna de läser.

Metodkritik

Som tidigare nämnt har jag använt mig av kvalitativ textanalys i min studie. Bryman (2011, s.36) lyfter fram det som ibland brukar kritiseras i kvalitativa undersökningar. Den huvudsakliga kritiken handlar om att som kvalitativ forskare startar man på ett förhållandevis öppet sätt för att efterhand precisera sina frågeställningar. Detta kan medföra att den som läser Skolverkets rapport får begränsad information om varför ett område eller tema valts i stället för ett annat. Här vill jag lyfta att om vi varit två som skrev arbetet hade kanske fler synvinklar och teman trätt fram. Ytterligare vill jag tillägga att eftersom jag använde mig av ett bekvämlighetsurval (Bryman, 2011) resulterade detta i att vissa bilderböcker valdes bort. Hade jag däremot valt att analysera alla böcker finns möjligheten att andra dominerande

teman hade trätt fram än de jag lyft fram i min analys. Dessvärre räckte inte tiden till för att göra detta. Dessutom begränsade det totalt tillåtna ordantalet även omfånget på analysen. Det finns fler begrepp och infallsvinklar som man kan applicera på de utvalda bilderböckerna.

Förslag till fortsatt forskning

Mitt förslag till vidare forskning i detta område är att fortsätta analysera böckers ikonotextuella betydelse med fokus på svenska författares böcker. Vidare kan man med tanke på läslistans betydelse för lärare fortsätta med att analysera hela läslistan.

Bilaga

Bilaga 1

Referenser

Adbåge, E. (2022). *Såret*. Rabén & Sjögren.

Athanasiou-Krikelis, L. (2020). Mapping the Metafictional Picturebook. *Narrative* 28(3), 355-374. <https://dx.doi.org/10.1353/nar.2020.0017>.

Bondestam, L. (2020). *Mitt bottenliv – av en ensam axolotl*. Berghs Förlag.

Braun, V & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.

DOI:[10.1191/1478088706qp063oa](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder* (3. uppl.). Liber.

Druker, E. (2018). Var befinner sig den svenska bilderboksforskningen? En kartläggning av bilderboksforskningens etablering och expansion. *Barnboken*, 41.

<https://doi.org/10.14811/clr.v41i0.334>

Geffenblad, L. (2023). *Blå ugglan*. Bonnier Carlsen.

Gressnich, E. (2012). Verbal and Visual Pageturners in Picturebooks. *International Research in Children's Literature*, 5(2), 167–183. <https://doi-org.proxy.mau.se/10.3366/ircl.2012.0061>

Hallberg, K (1982). "Litteraturvetenskapen och bilderboksforskningen" i *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 11(3–4), 163–168.

Janosch. (2004). *Jag gör dig frisk, sa lilla Björn*. Berghs.

Jansson, T. (1960). *Vem ska trösta knyttet?* Schildts.

Karlsson, Y. (2019). *Jag och alla*. Rabén & Sjögren.

Kulturrådet & Skolverket. (2024). *Läslistor för grundskolan*. Kulturrådet. <https://www.kulturradet.se/publikationer/laslistor>

Lindenbaum, P. (2023). *Frekes fot*. Lilla Piratförlaget.

Lindgren, Astrid. *Astrid Lindgren Citat*. (u.d.). Hämtat 17 februari 2025.

<https://www.astridlindgren.com/se/citat>

Lindström, E. (2015). *Alla går iväg*. Alfabeta.

Lundberg, S. (2024). *Ingen utom jag*. Natur & Kultur.

- Lööf, J. (1974). *Sagan om det röda äpplet*. Berghs.
- Martinez, M., & Harmon, J. M. (2012). Picture/Text Relationships: An Investigation of Literary Elements in Picturebooks. *Literacy Research and Instruction*, 51(4), 323–343. <https://doi.org/10.1080/19388071.2012.695856>
- Nikolajeva, M. (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Bokförlaget Natur & Kultur.
- Nikolajeva, M., & Scott, C. (2006). *How picturebooks work*. Routledge.
- Patel, R & Davidson, B (2019). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 5. Uppl. Studentlitteratur
- Rhedin, U. (2001). *Bilderboken – på väg mot en teori*. Alfabet.
- Skolverket. (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshem (LGR 22)*. Skolverket. <https://www.skolverket.se/lgr22>
- Skolverket. (2023). *PIRLS 2021*. Skolverket. <https://www.skolverket.se/publikationsserier/rapporter/2023/pirls-2021>
- Skolverket. (2024). *Uppdrag om framtagning av läslistor – redovisning*. Skolverket. <https://www.skolverket.se/download/18.7f2f574e1938552643b181/1733127102646/pdf13174.pdf>
- Stark, U. (2016). *Djur som ingen sett utom vi*. Berghs förlag.
- Tidholm, T. (1993). *Förr i tiden i skogen*. Alfabet.
- Tornborg, E. (2020). Didaktik, estetik, antropocentrism – ekopoesi för barn. I C. Löwe & Å. Nilsson Skåve (Red.), *Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur* (s. 20–38). Natur & Kultur.
- Virke, E. (2023). *Presenten*. Lilla Piratförlaget.
- Widén, Pär (2009) Kvalitativ textanalys i Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (2009) *Handbok i kvalitativ analys*. Liber.,